

„Masových střelb ve školách ve střední a východní Evropě přibývá“

Rozhovor s Alexeiem Anisinem

Útok aktivního střelce na Filozofické fakultě v Praze 21. prosince 2023 patří mezi nejtragičtější události svého druhu v Evropě. Ani ve střední a východní Evropě (SVE) se však nejedná o událost ojedinělou. Jak ukazuje výzkum Alexeie Anisina a jeho týmu, v posledních letech došlo v tomto regionu k nejméně 76 masovým střelbám.

V předkládaném rozhovoru s Anisinem se zaměříme na podrobnější srovnání tohoto typu násilné kriminality v SVE s případy ze Spojených států amerických (USA) a na metodologické aspekty tohoto výzkumu. V rámci toho se dotýkáme možných důvodů a motivačních faktorů ke spáchání masové střelby, včetně duševních onemocnění a fenoménu nápodoby. Hovoříme také o jeho testování vlivné teorie kumulativního napětí, formulované Jackem Levinem a Ericem Madfisem v roce 2009 za účelem vysvětlení vzniku masových střelb ve školách. Závěrem se přesouváme k některým možným preventivním opatřením, zejména k regulaci držení střelných zbraní.

Anisin v současnosti působí jako děkan School of International Studies and Diplomacy na Anglo-American University v Praze. Na téma masových střelb publikoval v posledních letech několik prací, včetně monografie *Mass Shootings in Central and Eastern Europe* (Anisin, 2022b). Kromě masových střelb se ve svém výzkumu specializuje na různé formy politického násilí, protestní sociální hnutí nebo politickou mobilizaci, přičemž využívá kvantitativní i kvalitativní metody.

Rozhovor vznikl tak, že jsme 30. prosince 2023 zaslali Anisinovi e-mail s 15 otázkami, na něž písmeně odpověděl 3. ledna 2024. Den nato jsme se spojili online, abychom jeho odpovědi rozšířili. Pořízený dvouhodinový záznam rozhovoru byl přepsán a upraven pro potřeby časopisu Česká kriminologie. Výsledek byl zaslán dotazovanému ke kontrole a doplnění. Autorizovaná verze byla přeložena do češtiny a část použita k vytvoření verze určené širší veřejnosti. Tento rozhovor byl publikován na webu Deníku Alarm.

Václav Walach & Petr Kupka: Jste snad jediným výzkumníkem, který se zabývá masovými střelbami ve SVE. Jak jste se k tomuto tématu dostal?

Alexej Anisin: K výzkumu masových střelb jsem se dostal přes studium vzácných forem násilí (*rare atrocities*) v kontextu státní represe. Jako doktorand na katedře

veřejné správy na Univerzitě v Essexu jsem se nejprve začal zajímat o to, jak vlády porušují lidská práva protestujících, a poté o genocidy. Posun k výzkumu masových střelb proto pro mě nebyl nijak velkou změnou. V roce 2016 jsem začal zkoumat americký kontext. Vytvořil jsem nová data o případech masových střelb z USA a analyzoval je pomocí různých metodologických přístupů, s nimiž jsem se důkladně seznámil na letní škole sociálně-vědní datové analýzy v Essexu (Anisin, 2021, 2019, 2018, 2017).

Rychle jsem také zjistil, že o střední a východní Evropě v tomto ohledu v podstatě nic nevíme. Myslím, že jako výzkumníci a výzkumnice vždy tíhneme ke kontextům, které nějak známe. Já jsem rok působil jako hostující lektor v rumunské Transylvánii, nyní pracuji a žiji v Praze. Bylo by pro mě obtížné zkoumat například východní Asii, kde jsem nikdy nebyl a neznám místní jazyky. Pak je zde perspektiva publikací, grantů atd. S ohledem na aktuální diskusi o konceptu globálního Východu a častému opomíjení tohoto kontextu v kriminologické literatuře (Piacentini & Slade, 2023) se domnívám, že můj výzkum může nabídnout vhled do regionů, jimž tradiční kriminologické bádání dosud nevěnovalo mnoho pozornosti.

VW&PK: Můžete nám více popsat svůj výzkum masových střelb? Co jste všechno dělal, jaké metody jste použil a s jakými výsledky?

AA: Publikoval jsem řadu studií týkajících se masových střelb v USA i ve SVE (Anisin, 2023, 2022a, 2022b, 2022c; Capellan & Anisin, 2018). Za asi nejpozoruhodnější považuji ty, které srovnávají data napříč regiony. Domnívám se, že mezi nimi existují zajímavé podobnosti jako třeba, že průměrný věk střelců se pohybuje kolem 34 let. Zároveň jsou zde zajímavé rozdíly. V USA například častěji dochází k ideologicky motivovaným útokům a celkově k většímu počtu úmrtí a zranění.

Mnou používané metodologické přístupy jsou poměrně různorodé. Ve výzkumu masových střelb jsem vycházel ze standardních statistických / kvantitativních metod, včetně regresní analýzy a testování hypotéz. Využíval jsem ale také případové studie a kvalitativní komparativní analýzu s mlhavými množinami (fuzzy-set QCA). Posledně jmenovaná metoda představuje dobrý kompromis mezi kvantitativními a kvalitativními metodami, přičemž se nejvíce hodí v případě menšího množství případů s velmi komplexními příčinami. Cílem QCA je identifikovat různé kombinace proměnných, které vysvětlují, proč došlo nebo nedošlo k určitému výsledku. Ve srovnání s regresní analýzou také staví na jiných matematických předpokladech, konkrétně na Booleově algebře.

VW&PK: Váš datový soubor za SVE obsahuje 76 případů, k nimž došlo v 15 zemích v letech 1993 až 2021. Jak jste je vybíral a s jakými obtížemi jste se při vytváření dat potýkal?

AA: Datový soubor zahrnuje dokonané útoky i pokusy o ně, přičemž ty první označují případy se čtyřmi a více úmrtími a ty druhé případy s méně než čtyřmi úmrtími, včetně nuly. Jak je obvyklé ve studiích o masových střelbách, vyloučili jsme případy, jako jsou vraždy související s drogami či gangy a domácí násilí. Způsobilé případy byly identifikovány pomocí různých databází a vyhledávačů, aby bylo pokryto co nejširší digitální spektrum, vyjma zdrojů za platební bránou. Na základě tohoto postupu jsme nejčastěji pracovali s mediálními výstupy, ale čerpali jsme také ze spisů zveřejněných policií, soudy a dalšími oficiálními institucemi.

U každého zaznamenaného případu nás zajímaly dvě kategorie informací. Nejprve jsme shromažďovali údaje o pachateli: jeho pohlaví, motiv, jaké události v životě zažil, včetně různých forem napětí (*strain*), psychických problémů atd. Vědomě říkám „on“, protože v datovém souboru SVE nejsou žádné ženy a v souboru USA jsou jich jen dvě procenta. Dále jsme se zaměřili na charakteristiky samotného útoku jako například, jaké zbraně a kolik jich bylo použito, do jaké míry byl útok plánován atd.

Tento postup nás vedl k vyřazení případů, u nichž se nám nepodařilo zjistit dostatek informací. Jednalo se o více než tucet případů z Ruska, což byly pravděpodobně ideologicky motivované útoky na státní instituce. Kvůli nedostupnosti informací jsme je však museli vynechat. Celkově se domnívám, že naše data zachycují převážnou část toho, co se běžně považuje za masové střelby. Datový soubor dále průběžně aktualizujeme.

VW&PK: Jak srovnatelná jsou data za SVE s daty za USA? A jak obtížné je jejich zkoumání?

AA: Srovnatelná určitě jsou, byť to má určité limity. Především je tu menší možnost zobecňování v případě SVE, kde je případů masových střelb mnohem méně než v USA. Ze statistického hlediska jsou údaje z USA lepší jednoduše proto, že jich je mnohem více. Čím více případů, tím snadněji se z nich vyvozují závěry, intervaly spolehlivosti apod. A protože americké masové střelby byly intenzivně zkoumány mnoha lidmi po dlouhou dobu, je zde zkrátka celkově více informací.

Ale jinak žádné významné rozdíly nevidím. Výzkumné strategie, které jsem popsal dříve, jsou v podstatě stejné. Z hlediska konstrukce dat jsme nevymysleli nic nového. Jen jsme se snažili napodobit to, co už udělali jiní výzkumníci a výzkumnice před námi.

VW&PK: Rozdíly však existují na kontextuální úrovni. Mohl byste je představit?

AA: Zaprvé to jsou rozdíly v příjmech a v míře občanského sdružování, kdy se obyvatelstvo SVE méně zapojuje do dobrovolnických činností a má menší důvěru ve své sousedy. Pak to je menší přítomnost postmaterialistických hodnot, jako je přijímání a tolerance přistěhovalectví, LGBT+, stejnopohlavního manželství, rovnosti pohlaví nebo vyjadřování obavy o životní prostředí.

Lépe pozorovatelné a zjevnější rozdíly se týkají množství střelných zbraní ve společnosti a počtu vražd spáchaných s jejich pomocí. Ve SVE je v průměru mnohem méně zbraní v soukromém vlastnictví. Jedinými evropskými zeměmi, které se v tomto ohledu podobají USA, jsou balkánské státy. To myslím vede k dalšímu rozdílu: s výjimkou Litvy, Ukrajiny a Ruska mají USA mnohem vyšší počet vražd než země v datovém souboru SVE. Počet vražd spáchaných střelnou zbraní je v zemích SVE, včetně Česka, dlouhodobě velmi nízký. Můžeme tedy říci, že masové střelby ve SVE představují mnohem větší odklon od obecných vývojových tendencí kriminality než v USA. Obecně je v celosvětovém měřítku míra kriminality v zemích SVE velmi nízká.

Nicméně má data poukazují na určitou proměnu v čase. V 90. letech 20. století byly masové střelby více lokalizované a podílelo se na nich více starších pachatelů. Pachatel obvykle zabíjel v místě svého bydliště, ať už se jednalo o vesnici, nebo menší město. Postupem času však začali přibývat mladší masoví střelci útočící ve školách. Jako příklad můžeme uvést v útoky na univerzitě v maďarské Pécsi (2009), krymském Kerči (2018), polském Brześć Kujawski (2019), ruské Kazani (2021) nebo v srbských obcích Mladenovac a Smederevo (2023).

VW&PK: Jak se liší masové střelby ve SVE od těch v USA?

AA: Prvním výrazným rozdílem je, že ve SVE je méně ideologicky motivovaných případů než v USA. Podle mě to souvisí s procesem depolitizace pozorovatelným v postkomunistickém období. Je zřejmé, že v rámci regionu SVE existují velké rozdíly. Některé země zažily vojenský konflikt. Někteří vědci a vědkyně mluví o vzestupu populismu, jiní o úpadku demokracie (*democratic backsliding*). Probíhá zde mnoho různých politických procesů. Ale stojím si za tím, že obecně je ve SVE mnohem menší společenská a zejména kulturní polarizace než v USA.

Druhým rozdílem je, že případy SVE bývají více zaměřeny na prostor, který střelec znal, jako je místo bydliště, pracoviště, škola atd. V USA se častěji vyskytovaly útoky, které byly zaměřeny na širokou veřejnost.

Třetí rozdíl spočívá v tom, že američtí masoví střelci vykazovali v průměru vyšší stupeň duševního onemocnění než střelci ve SVE. Je ale třeba poznamenat, že naše schopnost rozpoznat duševní onemocnění je omezená, protože mnoho pachatelů

nebylo dříve diagnostikováno a přibližně polovina všech masových střelců si buď vezme život, nebo je někdo jiný zabije na místě činu.

VW&PK: V knize *Mass Shootings in Central and Eastern Europe* (Anisin, 2022b) vysvětlujete rozdíl v přítomnosti duševního onemocnění absencí všeobecného systému zdravotní péče v USA. Nelze to ale vysvětlit i jinými faktory, jako je třeba větší ochota dotčených sdílet o sobě takové informace v USA?

AA: Duševní zdraví je skutečně ožehavým tématem a jako výzkumníci musíme v jeho případě postupovat velmi obezřetně. Ve studii s Joelem Alfredem Capellanem (Capellan & Anisin, 2018) jsme duševní onemocnění operacionalizovali jako „oznámenou anamnézu duševní poruchy“. Už tady jsme se ale potýkali s tím, že význam duševního onemocnění se historicky mění, stejně jako se vyvíjí formální definice duševních onemocnění. Podíváte-li se na Diagnostický a statistický manuál duševních poruch (DSM), vydávaný Americkou psychologickou asociací, škála duševních onemocnění se co deset let rozšiřuje. Stále více lidí je považováno za duševně nemocné. Trochu to připomíná šikmou plochu.

S vědomím výše řečeného jsme proměnnou duševního onemocnění kódovali na základě informací dostupných pro období předcházející masové střelbě. Takové informace měly povahu buď formální diagnózy, anebo popisu anamnézy ze strany rodinných příslušníků a přátel. Konkrétně to muselo odpovídat alespoň jednomu z následujících onemocnění: schizofrenie, deprese, úzkostné poruchy, závislostní chování, bipolární porucha, obsedantně-kompulzivní porucha a posttraumatická stresová porucha.

VW&PK: Jakou roli duševní onemocnění hraje v kauzálním mechanismu vedoucímu k masové střelbě? Páchají masové vraždy jen „blázní“, jak často můžeme slyšet?

AA: Duševní onemocnění sice někdy bývá považováno za samostatný mechanismus vedoucí k masové střelbě, ale podle mě to tak jednoduché není. Duševní onemocnění je spíše součástí širšího příčinného procesu, který je velmi komplexní. Přisoudit duševnímu onemocnění jakoukoli příčinnou souvislost s masovou střelbou je velmi složité. Asi 12 % dospělých Američanů, cca 30 milionů lidí, užívá antidepresiva na předpis. Všichni jsou tedy oficiálně duševně nemocní. Jenže jen u velice mála z nich hrozí, že by spáchali masovou střelbu. Osobně se domnívám, že duševní onemocnění můžeme brát pouze za součást příčinného procesu, jenž může mít vliv na vznik určitých typů masových střelby, ale ne všech. Rozhodně to není jediný mechanismus vzniku masové střelby.

VW&PK: Zjistil jste také, že oproti masovým střelbám ve SVE se ty americké vyznačují častějšími zraněními. Do jaké míry to souvisí s větší dostupností střelných zbraní v USA?

AA: Myslím, že to souvisí spíše s metodičtější povahou útoků v USA. Bylo zaznamenáno mnoho případů, kdy útočníci použili velké množství zbraní. Dalším konkrétním faktorem, který to může vysvětlovat, je již zmíněné častější zaměření amerických útočníků na širokou veřejnost. To znamená, že masoví střelci se k provedení útoku vydali na velmi přístupná a zalidněná místa. K nejsmrtonosnější masové střelbě v historii USA došlo v hotelovém kasinu v Las Vegas, kde pachatel zahájil palbu na hudební festival, který se konal pod ním. Šlo vlastně o podobný útok jako 21. prosince v Praze, kdy si střelec také přinesl mnoho různých zbraní ve velké tašce.

Dostupnost střelných zbraní nebo zásobníků hraje důležitou roli. Na její regulaci záleží. Určitě by pomohlo, kdyby se lidem bránilo snadno získávat povolení k držení zbraně. V USA žádný systém povolenek neexistuje. V mnoha amerických státech není prodej zbraní mezi soukromými osobami vůbec regulovaný.

Nicméně stále si myslím, že ten hlavní rozdíl tkví ve stupni přípravy: zda si pachatel vytvořil plán, zda si vytyčil oblast, na kterou se chystá zaútočit, zda oblast před útokem prozkoumal, zda se určitým způsobem oblékl atd. Právě případy s rozsáhlou přípravou mají obvykle za následek častější zranění, včetně těch smrtelných.

VW&PK: Jedna z vašich studií zkoumala šest různých cest (*pathways*) vedoucích k masové střelbě ve SVE (Anisin, 2023). Můžete vysvětlit, co tím myslíte a proč je to důležité?

AA: Jedná se o studii založenou na kvalitativní komparativní analýze (QCA). „Cestu“ definujeme jako konjunkční kombinaci proměnných, u nichž se předpokládá, že jejich vzájemná přítomnost je dostatečná pro přivození výsledku (závislé proměnné). To znamená, že různé případy lze vysvětlit různými cestami. Cesty sestávají z přítomnosti a nepřítomnosti různých proměnných, které jsou pozorovány a kódovány ve všech případech daného vzorku. Data jsou analyzována v softwarové aplikaci s cílem určit nejvýznamnější cesty, které mohou vysvětlit nejvyšší podíl případů ve zkoumaných datech.

Ve své studii, používající tuto metodu ke srovnání případů masových střelb ze SVE a USA, jsem identifikoval šest řešení (cest) pro vzorek SVE a devět pro vzorek USA. Žádné z řešení pro SVE se nevyznačovalo přítomností pouze duševního onemocnění. V americkém vzorku je pak duševní onemocnění mnohem častější; je přítomno v šesti z devíti řešení. Další rozdíl zjišťujeme v případě cest, v nichž se

objevuje ideologická motivace. Ve vzorku SVE jen jedno řešení zahrnovalo přítomnost ideologické motivace, zatímco ve vzorku USA se tato podmínka vyskytuje u pěti z devíti identifikovaných cest. Podmínka zášti chované vůči určité skupině (*a group grievance*) byla rovněž zjištěna v pěti z devíti cest. Ve vzorku SVE to bylo jen ve dvou z šesti cest.

Uvedená zjištění ukazují, že se masové střelby v USA vyznačují větší komplexitou, což se odráží v celkovém počtu identifikovaných řešení. Z konceptuálního hlediska tento metodologický přístup pomáhá zachytit rozptýl v analyzovaných vzorcích, kterou tradiční statistické metody nejsou schopny zachytit. Zjištění jsou to důležitá proto, že nám umožňují posoudit, jak moc významné jsou určité cesty, např. ideologicky motivované masové střelby. Dále nám umožňují porozumět potenciálním interakčním účinkům mezi proměnnými netriviálním způsobem. Jinými slovy, QCA nám pomáhá rozplést kauzální složitost, která stojí za určitými cestami k masovým střelbám. Kde regresní analýzy usilují o izolaci jednoho faktoru v modelu a zjištění jeho významnosti (zatímco ostatní drží konstantní), QCA bere v úvahu, že může existovat více vysvětlujících kombinací faktorů.

VW&PK: V již citované knize (Anisin, 2022b) testujete teorii kumulativního napětí (CST). Co to je a jak test dopadl?

AA: Teorie pochází ze studie Jacka Levina a Erica Madfise (2009), kteří se snažili vysvětlit střelbu ve školách. Hlubší kořeny má v obecné teorii napětí Roberta Agnewa (1992). Napětí označuje různé negativní zkušenosti, které se objevují v životě jedince. Pokud nejsou adekvátně řešeny a vyřešeny, mohou přerůst v chronické napětí. CST zahrnuje pět fází, kde *chronické napětí* je tou první. Druhou fází je *nekontrolované napětí*, které má původ v teorii sociální kontroly Travise Hirschiho z konce 60. let 20. století a které je patrně nejvýznamnějším faktorem, jenž může vést člověka k tomu, že ublíží buď sobě, nebo druhým. Následuje *akutní napětí*, které bývá katalyzátorem nebo spouštěčem nejen masových střelb, ale všech druhů masových vražd. Posledními dvěma fázemi jsou *plánování*, v němž jedinec útok plánuje, a *události*, jež odpovídá útoku samotnému.

Na základě tohoto teoretického rámce jsem stanovil čtyři hypotézy, které byly testovány pomocí logistické regrese. Závislou proměnnou byly dokonané útoky (čtyři oběti a více) v porovnání s pokusy o ně, jak jsme se už o těchto kategoriích dříve bavili. Testování ukázalo, že teorie není s to dokonané útoky vysvětlit. Statisticky významné byly pouze dvě proměnné: sebevražda a zášť pociťovaná vůči určité skupině. V případech, kdy si pachatel sáhnul na život na místě útoku, byla šance na vznik masové střelby téměř čtyřnásobná ve srovnání s případy, kdy k sebevraždě nedošlo.

Při interpretování těchto zjištění jsem si kladl následující otázky: „To, že koeficienty a poměry šancí pro sebevraždu byly nejsilnější ze všech proměnných testovaných v analýzách provedených v této kapitole, je překvapivý výsledek, který je třeba pečlivě zvážit spolu s CST. Je možné, že v rámci CST chybí potenciální fáze? Proč případy, v nichž pachatelé, kteří spáchali sebevraždu na místě útoku, vedly k většímu počtu úmrtí než ty, v nichž tak neučinili? Jedním z možných vysvětlení je, že v CST chybí fáze, kterou by bylo možné pravděpodobně zařadit někam mezi třetí a čtvrtou fází – možná je zapotřebí doplnit teorii o fázi „motivace“ vzhledem k tomu, že nám neumožňuje pochopit motivy vysvětlující, proč jedinci provádějí masové střelby“ (Anisin, 2022b: 124).

VW&PK: Zdá se, že motivační fáze vnáší do CST subjektivnější prvek. Co z vašeho výzkumu masové střelby víme o motivaci pachatelů?

AA: Faktor motivace je rozhodně ten nejsubjektivnější, což je pravděpodobně důvod, proč v teorii CST netvoří vlastní fázi. Ve své knize (Anisin, 2022b) jsem se zabýval různými motivačními faktory, včetně ideologické motivace, duševního onemocnění, skupinové zášti, hledání slávy a sebevraždy.

Z hlediska pozorování je při kódování dat a konceptualizaci toho, jak lze empirické události zahrnout do výzkumného designu, poměrně obtížné zabývat se motivací (motiv) masových střelců. Důvody, proč tomu tak je, jsou dva. Zaprvé, motiv můžeme zjistit až po útoku. Přibližně polovina masových střelců si ale buď sama vezme život, nebo je zabita státními institucemi, což nám zpravidla ponechává řadu případů bez možnosti motiv určit. Zadruhé, existuje také řada případů, které nebyly vedeny žádným konkrétním motivačním faktorem. U té střelby v Las Vegas dodnes státní orgány netuší, jaký byl motiv.

Stejně tak obtížné bývá v případě duševního onemocnění určit psychiatrickou diagnózu. Naproti tomu ideologickou motivaci obtížné určit nebývá, zanechal-li po sobě pachatel manifest, dopis nebo třeba příspěvky na sociálních sítích, v nichž svůj motiv vysvětluje. Obtížnější může být rozlišit například členství v teroristické organizaci versus sympatie k ní, ale jinak je ideologická motivace jasná. Obvykle zahrnuje pravicové ideologie, náboženský fundamentalismus, rasismus a další na nenávisti založené faktory. Konečně může být motivačním faktorem sebevražda. Někteří lidé se nejprve rozhodnou zabít sami sebe a pak přijdou na to, že by s sebou chtěli vzít ještě někoho dalšího.

Jak už bylo řečeno, moje studie ukázaly, že sebevražda byla ve vzorku případů ze SVE rozšířenější než ve vzorku z USA. Masoví střelci ze SVE také častěji znali lépe místo útoku než američtí střelci. Stejně tak v USA došlo k mnoha střelbám, při nichž útočníci chovali zášť vůči určité společenské skupině nebo příslušníkovi určité

skupiny, aniž by nutně byli motivováni ideologicky. Jedná se například o střelby na pracovišti. Zaměstnanec dostal výpověď nebo v práci zažil něco jiného negativního, druhý den se vrátil a všechny pozabíjel.

VW&PK: Jak do toho všeho zapadá střelec z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy? Je to na základě toho, co zatím víme, spíše typický nebo atypický případ?

AA: Z hlediska předchozích případů, z nichž se mnohé odvíjejí od útoku v Columbine v Coloradu v roce 1999, se zdá, že jde o typický případ střelby ve škole či vzdělávacím zařízení. Jediným rozdílem je, že střelec před útokem na fakultě zabil ještě jiné lidi. To pro fenomén masové střelby ve škole není z hlediska mých dat úplně typické. Neviděl jsem výsledky žádného forenzního vyšetřování. Bude však určitě zajímavé sledovat, jestli pachatel v měsících předcházejících útoku zažil nějaké významné stresující události.

VW&PK: Může být hledání slávy tím faktorem, který dobře vysvětluje jeho zabíjení jak na fakultě, tak to předtím?

AA: Myslím, že je velmi náročné mluvit o vysvětlujících faktorech v situaci, kdy o jeho motivech, formách napětí či zdravotním stavu skoro nic nevíme. Pokud neexistují nějaké důkazy z jeho e-mailů nebo jiných zdrojů, dá se to interpretovat všelijak. Jak jsem řekl, zdá se, že jde o klasický příklad školní masové střelby. Někteří z masových střelců, kteří útočili v poslední době v Rusku, zanechali prohlášení, že se inspirovali Columbine nebo podobnými událostmi. Na druhou stranu není tak typické, aby hledači slávy zabíjeli své příbuzné nebo jiné lidi, jako byl ten mladý otec se svým dítětem v Klánovickém lese. Budeme si muset počkat na vyjádření policie nebo státního zastupitelství.

Nicméně vaše otázka mě přivádí k zajímavé výzkumné otázce, zda masoví střelci toužící po slávě mají větší šanci, že zabijí rodinné příslušníky nebo jiné lidi před útokem, či nikoli. Řekl bych, že pravděpodobně ne, že se budou soustředit pouze na svůj jeden útok.

VW&PK: Před útokem jste v médiích prohlásil, že ve SVE roste pravděpodobnost masové střelby v důsledku mechanismu nápodoby (*copy-cat*), neboť někteří masoví střelci v regionu se již inspirovali případy z USA. Můžete nám o tomto konceptu říct více a jak souvisí s konceptem kulturního scénáře školní střelby?

AA: Ano, část masových střelců ve SVE, zejména mladí pachatelé, provádí tzv. napodobovací útoky, vycházející z minulých případů úspěšných masových střelců v USA. Typicky se jedná o střelce ve školách a univerzitních kampusech. O těchto případech se dozvídají na internetu, na různých fórech a z podobných zdrojů a studují

je. Příkladem může být třeba masová střelba na Kerčské polytechnické škole ze 17. října 2018. Pachatel, osmnáctiletý student této vysoké školy, tehdy zabil 20 lidí a 70 zranil. Útok naplánoval po vzoru útoku v Columbine, přičemž se inspiroval ve způsobu oblékání, typem použitých zbraní a použitím výbušných zařízení. Útočníci z Columbine umístili podomácku vyrobené bomby v jídelně své střední školy, které se jim však naštěstí nepodařilo úspěšně odpálit. Přesto mnoho studujících zabili. V kerčském případě bomba explodovala.

Podle mého názoru jde o určitou variantu procesu online seberadikalizace. Dokud budou existovat internetová média a informování o těchto násilných činech, bude v dané zemi existovat určitý počet osob, které se v nich mohou zhlédnout a samy je provést. S ohledem na výše řečené je s fenoménem nápodoby spojena řada nejasností, včetně toho, jak se vztahuje ke konceptu kulturního scénáře. V současnosti v této oblasti nedochází k žádným zásadním teoretickým průlomům. To je problém, neboť v současnosti to vypadá tak, že jsou tyto termíny používány bez dostatečné teoretické opory. Ve studiích terorismu a konfliktů existují koncepty, jako je difuze a emulace, které by mohly teorii napodobování masové střelby pomoci rozvinout.

A stejně jako v případě duševního zdraví i zde platí, že jen velice malá část mladých lidí je náchylná k takovému plánovanému násilí. K tomu, aby se tak hrůzný vražedný čin stal, však stačí jeden jediný člověk.

VW&PK: Jak můžeme změnit zákony týkající se střelných zbraní, aby se snížil počet masových střelb a/nebo úmrtí, pokud vůbec? A jak se stavíte k výzkumu odvrácených útoků a obecně prevenci masových střelb?

AA: Regulování kapacity střeliva, méně nábojů, méně výkonných zbraní, to by byla možná cesta. Nicméně i ve státech USA, které mají přísné regulace tohoto druhu, jako je Kalifornie nebo New York, dochází k masovým střelbám s velmi vysokým počtem obětí. Čili i v kontextech, kde dochází k menšímu celkovému počtu případů než jinde, stále dochází k velmi smrtelným incidentům. Na vaši otázku tudíž neexistuje jednoduchá odpověď nebo řešení.

V USA proběhlo několik výzkumů na téma odvrácených nebo neúspěšných útoků (Silva & Greene-Colozzi, 2023, 2022). Jejich problémem ale je, že zkoumají jen případy, ve kterých byl útok již zahájen nebo se nacházel ve fázi plánování. V tomto ohledu se úvahy o prevenci vztahují pouze na již připravované útoky.

Masovým střelbám je v konečném důsledku neuvěřitelně obtížné předcházet, protože se jedná o poměrně velmi vzácné formy vražd (ve srovnání s těmi, které souvisejí s domácím násilím nebo gangy a drogami).

VW&PK: Jak si představujete směřování budoucího výzkumu?

AA: Existuje mnoho různých směrů budoucího výzkumu masových střelb. Jak již bylo zmíněno, je důležité zabývat se subregionálními rozdíly ve SVE. Zmíněna byla také otázka týkající se případů, v nichž figurují pachatelé, kteří zabili některé členy své vlastní rodiny a poté pokračovali útokem na jiné členy společnosti. Měli bychom provést komparativní studie se zaměřením na případy, jimž bylo zabráněno, a případy, jimž zabráněno nebylo. V současnosti probíhají pokusy o zahájení globálních analýz masových střelb (Lankford et al., 2019; Silva, 2023a, 2023b, 2023c). Jakmile bude shromážděno více údajů, lépe pochopíme obecnou povahu tohoto jevu. Zda to povede k účinným preventivním opatřením, se ale teprve ukáže.

Konečně se domnívám, že přínosným přístupem může být propojení studia masové střelby s výzkumem terorismu. O závažných formách násilí zaměřených na veřejnost je toho třeba ještě mnoho zjistit. Vědci a vědkyně by měli v budoucnu usilovat o rozvoj teorie v této oblasti.

Rozhovor vedli Václav Walach a Petr Kupka z katedry sociální práce Fakulty sociálních studií Ostravské univerzity. Rozhovor, jehož verze pro širší veřejnost byla původně publikována v Deníku Alarm, byl redakčně upraven a krácen.

Literatura

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47–88.
- Anisin, A. (2017). Antagonisms and the discursive sedimentation of American gun culture: A new framework. *Cultural Studies ↔ Critical Methodologies*, 17(2), 133–139.
- Anisin, A. (2018). A configurational analysis of 44 US mass shootings: 1975–2015. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 42(1), 55–73.
- Anisin, A. (2019). Mass shootings and their asymmetric effect on societal armament. *Crime, Law and Social Change*, 72(4), 483–500.
- Anisin, A. (2021). Exogenous events and media reporting of mass shootings. *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression*, 13(2), 160–173.
- Anisin, A. (2022a). Do mass shootings in Central and Eastern Europe differ from US mass shootings? Insights from the MSCEE Data Set. *Journal of Mass Violence Research*, 1–13. <https://doi.org/10.53076/JMVR25974>
- Anisin, A. (2022b). *Mass Shootings in Central and Eastern Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Anisin, A. (2022c). *Mass Shootings and Civilian Armament*. London: Routledge.

- Anisin, A. (2023). Comparing Central and Eastern European mass shootings to American mass shootings. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 47(4), 341–362.
- Capellan, J. A., & Anisin, A. (2018). A distinction without a difference? Examining the causal pathways behind ideologically motivated mass public shootings. *Homicide Studies*, 22(3), 235–255.
- Lankford, A., Adkins, K. G., & Madfis, E. (2019). Are the deadliest mass shootings preventable? An assessment of leakage, information reported to law enforcement, and firearms acquisition prior to attacks in the United States. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 35(3), 315–341.
- Levin, J., & Madfis, E. (2009). Mass murder at school and cumulative strain: A sequential model. *American Behavioral Scientist*, 52(9), 1227–1245.
- Piacentini, L., & Slade, G. (2023). East is East? Beyond the Global North and Global South in criminology. *The British Journal of Criminology*, 1–17.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azad048>
- Silva, J. R. (2023a). Advancing understanding of global mass murder: A comparison of public mass stabbings and shootings. *Homicide Studies*, 10887679231189514.
- Silva, J. R. (2023b). Mass shootings as a global phenomenon. In: *Oxford Research Encyclopedia of Global Public Health*, 1–24.
<https://oxfordre.com/publichealth/display/10.1093/acrefore/9780190632366.001.0001/acrefore-9780190632366-e-501>
- Silva, J. R. (2023c). Public mass shootings in developed countries: uncovering stability and change at the turn of the century. *Global Crime*, 1–24.
<https://doi.org/10.1080/17440572.2023.2271848>
- Silva, J. R., & Greene-Colozzi, E. A. (2022). An exploratory study of failed mass shootings in America. *Security Journal*, 35(2), 367–399.
- Silva, J. R., & Greene-Colozzi, E. A. (2023). Assessing leakage-based mass shooting prevention: A comparison of foiled and completed attacks. *Journal of Threat Assessment and Management*. <https://doi.org/10.1037/tam0000205>